

PROFESIONALNA ORIJENTACIJA I KARIJERNO VOĐENJE

Sanda Milošević¹

Ključne riječi: karijerno vođenje, profesionalna orijentacija, obrazovanje, pedagogija

Sažetak: Odgoj savremenog čovjeka u uslovima intenzivnog razvoja nauke i tehnologije postavlja pred školu visoke zahtjeve. Škola ima važnu ulogu u pripremi mladih generacija za buduću život, a odluke o obrazovanju i karijernom putu predstavljaju značajne životne izbore za svaku mladu osobu. Nastavnici bi učenicima trebalo da pruže podršku u skladu s njihovim individualnim interesovanjima, sposobnostima, sklonostima i talentima. Program profesionalne orijentacije u osnovnim školama do sada je uglavnom realizovala pedagoška služba, dok su predmetni nastavnici i odjeljenjske starješine, u okviru nastavnog plana i programa, usmjeravali učenike i pružali im informacije o mogućnostima daljeg školovanja. Potreba za edukacijom nastavnog kadra specijalizovanog za obrazovno i profesionalno usmjeravanje dovela je do uključivanja u regionalni projekat Austrijske agencije za obrazovanje i internacionalizaciju (OeAD) pod nazivom „Priprema za stručno obrazovanje kroz karijerno vođenje i savjetovanje“. Glavni cilj inicijative jeste unapređenje i modernizacija usluga karijernog usmjeravanja, s posebnim fokusom na razvoj stručnog obrazovanja. Projekat se realizuje u saradnji s institucijama iz Austrije, Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, uključujući relevantne institucije Republike Srpske. Radi se na uspostavljanju standardnih procedura i okvira za rad školskih timova za karijerno vođenje, uz naglasak na povezivanju škola, roditelja, privrede i lokalnih zajednica radi boljeg usklađivanja obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada. U projekat su uključeni Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Republički pedagoški zavod i pet škola iz Republike Srpske. Cilj rada je da se, iz ugla aktivnih učesnika projekta, predstavne mogućnosti unapređenja obrazovanja, stručnog usavršavanja i karijernog vođenja u uslovima brzih promjena svijeta rada.

PROFESSIONAL ORIENTATION AND CAREER GUIDANCE

Keywords: career guidance, professional orientation, education, pedagogy

Abstract: The education of individuals in the context of rapid scientific and technological development places high demands on schools. Schools play an important role in preparing young people for their future lives, while decisions concerning education and career paths represent significant life choices. Teachers should support students in accordance with their individual interests, abilities, aptitudes, and talents. In primary schools, professional orientation programmes have traditionally been implemented mainly by pedagogical services, while subject teachers and class teachers have guided students within the curriculum and provided information on further education opportunities. The need to educate teaching staff specialized in educational

¹ dr. sc. Sanda Miošević, pomoćnik direktora JU OŠ Mladen Stojanović Laktaši sandokan@teol.net

and professional guidance led to participation in the regional project of the Austrian Agency for Education and Internationalisation (OeAD), entitled "Preparation for Vocational Education through Career Guidance and Counselling". The initiative aims to improve and modernize career guidance services, with particular emphasis on vocational education. The project is implemented in cooperation with institutions from Austria, Serbia, Bosnia and Herzegovina, and Montenegro, including relevant institutions of Republika Srpska. It seeks to establish standardized procedures and a framework for school career guidance teams and emphasizes cooperation among schools, parents, the business sector, and local communities in order to better align education with labour-market needs. The Ministry of Education and Culture of Republika Srpska, the Republic Pedagogical Institute, and five schools from Republika Srpska participate in the project. The aim of this paper is to present, from the perspective of active project participants, opportunities for improving education, professional development, and career guidance in a rapidly changing world of work.

1. Uvod i teorijski okvir

Učenje i razvoj karijere

Vještine upravljanja karijerom (VKK) termin su koji se koristi za opisivanje vještina, osobina, stavova i znanja potrebnih pojedincima za upravljanje vlastitom karijerom. Uprkos poteškoćama u razvoju zajedničkog razumijevanja VKK-a među evropskim zemljama, postoji određeni stepen saglasnosti o sadržajima koji čine kurikulum vještina upravljanja karijerom (Sultana, 2011). Većina tema povezanih s učenjem i razvojem karijere koje se obrađuju u školama obuhvata kompetencije koje podržavaju donošenje odluka, osviještenost o mogućnostima, učenje tokom tranzicija i samosvijest (Law & Watts, 1977; Law, 1996). Rastuća složenost svijeta rada i sve veće mogućnosti u postsekundarnom obrazovanju i osposobljavanju zahtijevaju bolji pristup kvalitetnom obrazovanju za karijeru i profesionalnom usmjeravanju. Učenici danas treba da nauče kako da pretražuju i vrednuju različite izvore informacija kako bi planirali puteve obrazovanja i osposobljavanja u skladu sa svojim interesovanjima, vještinama, kompetencijama i razvojnim mogućnostima na tržištu rada. Takođe treba da nauče koristiti različite digitalne platforme za pronalaženje informacija o karijeri, učenje i prijavljivanje za poslove.

Tri područja učenja identifikovana su kao područja koja olakšavaju lični, društveni i karijerni razvoj učenika, i to:²

- Lične istraživačke i upravljačke kompetencije
 - Razviti pozitivno samopouzdanje kroz uvažavanje sebe.
 - Razviti međuljudske vještine.
 - Razvijati se i rasti tokom cijelog života.
- Učenje, istraživanje i upravljačke kompetencije
 - Razviti efikasne strategije učenja.
 - Razumjeti odnos između školskog uspjeha i budućih izbora.
 - Donositi obrazovne izbore u skladu sa ličnim težnjama.
- Istraživanje i upravljačke kompetencije
 - Pronalaziti i koristiti informacije vezane uz karijeru na odgovarajući način.

2 Malteški Euroguidance centar dio je programa Erasmus+ Europske komisije, kojim lokalno upravljaju Nacionalne službe za podršku školama, institucije za obrazovne usluge i Ministarstvo obrazovanja. Euroguidance je evropska mreža koja povezuje sisteme usmjeravanja u 34 zemlje. Promoviše mobilnost i cjeloživotno usmjeravanje. Publikaciju su izradile Nacionalne službe za podršku školama u saradnji sa Agencijom za programe učenja i procjene.

- Razviti kritičko razumijevanje svijeta rada.
- Povezati donošenje odluka s karijernim/životnim ulogama

Četiri kategorije o kojima bi škole trebale razmisliti i vrednovati su:

- Program obrazovanja za karijeru,
- Program usmjeravanja za karijeru,
- Pristup cijele škole učenju i razvoju karijere,
- Uloge i odgovornosti učitelja i praktičara usmjeravanja za karijeru.

Škole bi trebalo redovno da preispituju ove četiri kategorije kako bi osigurale kvalitet pružanja usluga karijernog vođenja (Gravina & Camilleri, 2020). Važno je obezbijediti odgovarajuće okruženje u kojem učenici mogu razvijati razumijevanje, znanja, vještine i kompetencije. Pristup usmjeren na učenika osnažuje učenike da preuzmu veću kontrolu nad učenjem, odgovornost za vlastite odluke i da bolje razumiju sebe (Pool & Sewell, 2007; Moon, 2004; Goleman, 1998; Griffin, 1992). Kroz refleksiju i evaluaciju učenici bolje razumiju naučeno, povezuju nova i prethodna znanja, preispituju ranije pretpostavke i razvijaju nove ideje i uvjerenja.

Ciklus učenja

Ciklus iskustvenog učenja (ELC) Kolba (1984) primjenjuju nastavnici PSCD-a i praktičari karijernog usmjeravanja tokom aktivnosti i intervencija s učenicima. Kolbov ciklus učenja (Slika 1) predstavlja koristan pedagoški i metodološki alat jer polazi od iskustva učenika. Kolb (1984) učenje određuje kao proces u kojem se znanje stvara transformacijom iskustva. Ta iskustva mogu biti stvarna ili simulirana kroz aktivnosti poput igranja uloga, brainstorminga, analize scenarija i drugih metoda (Camilleri et al., 2012).

Slika 1. Kolbov ciklus učenja, prema Kolbu (1984).

Kompetencije za učenje o karijeri navedene u okviru nisu sekvencijalne niti raspoređene po nivoima, jer učenje i razumijevanje ne napreduju linearno. Učenje i razvoj karijere predstavljaju cjeloživotni proces interakcije pojedinca i konteksta. Te interakcije oblikuju sticanje znanja, vještina, kompetencija i stavova učenika na različite načine i u različitim

periodima života. Hooley et al. (2013) upozoravaju da strogo definisanje razvojnih nivoa može dovesti do stvaranja „zamišljenog putovanja razvoja“, demotivacije učenika kada su nivoi prelagani ili preteški te poteškoća u procjeni adekvatnosti propisanih nivoa.

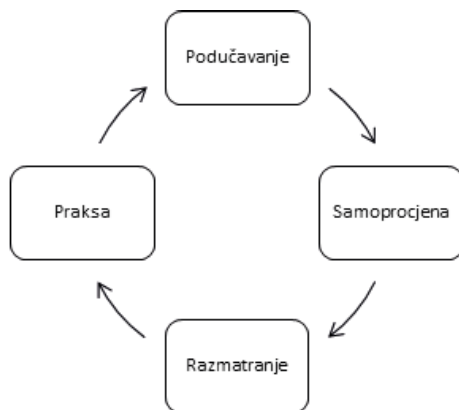
- stvaranje „zamišljenog putovanja razvoja“
- može biti demotivirajući za učenike ako su identifikovani nivoi prelaki ili preteški za postići
- može biti teško identifikovati ako propisani nivoi nisu dovoljni.

Hooley et al. (2013) predlažu alternativni pristup koji fokus pomjera s pitanja „kada bi to trebalo naučiti“ na pitanje „gdje se uče vještine upravljanja karijerom?“. Takav pristup ukazuje na to da se učenje o karijeri odvija u različitim kontekstima – kod kuće, u školi, zajednici, na radnom mjestu i tokom perioda nezaposlenosti. Time se ne uspostavlja hijerarhija kompetencija, već se naglašava da je učenje „više uslovljeno i kontekstualno“ (Hooley et al., 2013, p. 9). Razvojna faza učenika zavisi od uzrasta, akademskih sposobnosti, porodičnih okolnosti, kao i mogućnosti i iskustava u razvoju kompetencija za upravljanje karijerom. Nastavnici i stručnjaci za karijerno usmjeravanje treba da uvažavaju ove faktore pri planiranju inicijativa i intervencija, kako bi aktivnosti odgovarale različitim potrebama i sposobnostima učenika.

2. Mjere za efikasno učenje i razvoj karijere

Cilj ovog odjeljka je da pomogne pružaocima usluga u promišljanju i evaluaciji vlastitog rada. Okvir se zasniva na pristupu „refleksivnog praktičara“, koji je razvio Schön (1983). Ovaj koncept odnosi se na praksu u kojoj stručnjaci osvješčuju vlastitu implicitnu bazu znanja i uče iz iskustva. Schön razlikuje „refleksiju u djelovanju“, koja se odvija tokom same aktivnosti, i „refleksiju o djelovanju“, koja slijedi nakon aktivnosti. Analiza i evaluacija iskustva mogu doprinijeti unapređenju realizacije i upravljanja programima karijernog učenja i razvoja. Sultana (2018) naglašava da razvoj refleksivne prakse podrazumijeva stvaranje navike i strukture promišljanja o iskustvima prije, tokom i nakon angažmana u određenim kontekstima (p. 128).

To je detaljnije objašnjeno na slici 2 u nastavku:

Slika 2. Refleksivni ciklus, prema Schönu (1983).

Četiri kategorije o kojima bi škole trebale razmisliti i vrednovati su:

- Program obrazovanja za karijeru,
- Program usmjeravanja za karijeru,
- Pristup cijele škole učenju i razvoju karijere,
- Uloge i odgovornosti učitelja i praktičara usmjeravanja za karijeru.

Škole bi trebalo redovno da preispituju ove četiri kategorije kako bi osigurale kvalitet pružanja usluga karijernog vođenja. Kategorije su međusobno povezane i potrebno je da djeluju usklađeno kako bi se ostvarili željeni rezultati.

2.1. Obrazovni kontekst Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini nadležne obrazovne vlasti postepeno promovišu pristupe poučavanju i učenju usmjerene na učenika, koji su sve zastupljeniji u zemljama OECD-a i Evropske unije. Ipak, nastavne prakse mijenjaju se sporo, između ostalog zbog ograničene podrške i nedovoljno razvijenih podsticajnih struktura za primjenu novih pristupa. Ograničeni resursi i kapaciteti dodatno otežavaju ove procese. Institucije odgovorne za organizovanje i sprovođenje stručnog usavršavanja nastavnika često raspolažu ograničenim brojem zaposlenih i finansijskim sredstvima. Zbog toga je potrebna sistematična podrška nastavnicima u razvoju savremenih pedagoških pristupa, uključujući profesionalne standarde, kvalitetnije programe inicijalnog obrazovanja i kontinuiranog profesionalnog razvoja, primjenu digitalnih tehnologija i odgovarajuće procese formativnog i sumativnog vrednovanja (Guthrie et al., 2022).

Regionalna kancelarija OeAD-a u Sarajevu realizuje obrazovne projekte u saradnji s Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine, nadležnim ministarstvima obrazovanja i Agencijom za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Saradnja je prvenstveno usmjerena na reformu stručnog obrazovanja i osposobljavanja, upravljanje obrazovanjem i kvalitetom u školama, kao i na unapređenje saradnje između poslovnog sektora i stručnog obrazovanja.

Regionalni projekat „Priprema za stručno obrazovanje kroz karijerno vođenje i savjetovanje“, koji sprovodi OeAD (Austrijska agencija za obrazovanje i internacionalizaciju) u saradnji s partnerima u regionu, okuplja predstavnike Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, Republičkog pedagoškog zavoda, Privredne komore te osnovnih i srednjih škola, s ciljem unapređenja profesionalne orijentacije i boljeg usklađivanja obrazovanja s potrebama tržišta rada.

Ciljevi i aktivnosti projekta:

- Razvoj modela: kreiranje operativnih i standardizovanih modela karijernog vođenja i savjetovanja (KVIS) u osnovnim i srednjim školama.
- Povezivanje institucija: jačanje saradnje između osnovnih škola, srednjih stručnih škola i eksternih partnera, poput privrednih komora, poslodavaca ili zavoda za zapošljavanje.
- Primjeri dobre prakse: prenos austrijskih iskustava u praksi u sistem karijernog savjetovanja i promocije strukovnih zanimanja (programi poput VET ambasadora).
- Radionice i obuke: održavanje niza regionalnih i lokalnih radionica usmjerenih na obuku školskih timova i definisanje indikatora kvaliteta.

Školski timovi za karijerno vođenje i savjetovanje (KVIS) imaju važnu ulogu u pružanju podrške učenicima da prepoznaju vlastite potencijale i donesu informisane odluke o nastavku školovanja ili ulasku na tržište rada. U okviru projekta njihove aktivnosti usmjerene su na sistemsku podršku učenicima i povezivanje škole s privredom.

Zakonsku osnovu za aktivnosti profesionalne orijentacije predstavlja Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske, koji u članu 93, stav (4), propisuje obavezu škole da tokom osnovnog vaspitanja i obrazovanja prati interesovanja i sklonosti učenika radi njihove profesionalne orijentacije. Relevantan strateški okvir predstavlja i „Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022–2030. godine“.

3. Prioriteti za efikasno učenje i razvoj karijere

Prioritet 3.2. Unapređenje procesa praćenja razvoja, učenja i napredovanja učenika

Mjera 3.2.4. predviđa razvoj programa profesionalne orijentacije učenika radi pružanja pomoći i usmjeravanja pri daljem školovanju i izboru odgovarajućeg zanimanja. Za realizaciju ove mjere nadležni su Ministarstvo prosvjete i kulture, Republički pedagoški zavod te osnovne i srednje škole.

Prioritet 5.4. Uspostavljanje sistema karijernog vođenja i savjetovanja učenika

Pripadajuće mjere za realizaciju prioriteta

5.4.1. Izrada standardizovanih testova profesionalne orijentacije

5.4.2. Organizovanje dana otvorenih vrata u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama

5.4.3. Organizovanje sajмова zanimanja u saradnji privrede i lokalnih zajednica

4. Zaključak

Razvoj ključnih kompetencija za sve raznovrsnije i globalizovanije društvo, kao i za brzo promjenjivo tržište rada, predstavlja jedan od važnih zadataka savremenog obrazovanja. Usmjerenost na kompetencije podrazumijeva razvoj i primjenu novih metoda i okruženja za poučavanje i učenje, kao i odgovarajućih programa stručnog usavršavanja nastavnika. Škole i privredni subjekti mogu zajednički doprinijeti profesionalnoj orijentaciji učenika i njihovom informisanju o zanimanjima za kojima postoji potreba na tržištu rada. Stručnjaci iz privrede mogu pružiti relevantne informacije o trendovima regionalnog ekonomskog razvoja, mogućnostima stručnog obrazovanja i osposobljavanja te perspektivama zapošljavanja.

Jedan od načina saradnje jeste organizovanje sajмова zapošljavanja, dana preduzetništva, obrazovnih sajмова, dana otvorenih vrata i sličnih aktivnosti. Privredni subjekti mogu pružiti podršku i učestvovati u školskim događajima, dok škole kroz takvu saradnju učenicima omogućavaju neposredniji uvid u svijet rada. Aktivnosti OeAD-a usmjerene su na razmjenu iskustava u oblastima učenja zasnovanog na kompetencijama, procjene isho-

da, razvoja novih okruženja za poučavanje i učenje te individualizacije nastavnog procesa. Posebna pažnja posvećuje se i međusektorskim pitanjima, uključujući raznolikost i obrazovanje za održivi razvoj.

Razvoj programa profesionalne orijentacije, usmjerenog na pomoć učenicima pri izboru daljeg školovanja i zanimanja, može doprinijeti jačanju njihovih ličnih kompetencija i sposobnosti upravljanja vlastitim obrazovnim i karijernim putem. Nakon niza radionica i aktivnog učešća u izradi modela za primjenu projektnih smjernica, učesnici iz Republike Srpske opredijelili su se za model „Tim za profesionalnu orijentaciju“, koji bi se formirao u okviru škole i djelovao prema jasno definisanim smjernicama i indikatorima za realizaciju aktivnosti.

Literatura

- Camilleri, S., Caruana, A., Falzon, R., & Muscat, M. (2012). The promotion of emotional literacy through personal and social development: The Maltese experience. *Pastoral Care in Education*, 30(1), 19–37.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. Bloomsbury Publishing.
- Gravina, D., & Camilleri, S. (2020). *Career learning and development: A framework for schools*. The Malta Euroguidance Centre.
- Griffin, C. (1992). Absorbing experiential learning. In J. Mulligan & C. Griffin (Eds.), *Empowerment through experiential learning: Explorations of good practice*. Kogan Page.
- Guthrie, C., et al. (2022). *OECD reviews of evaluation and assessment in education: Bosnia and Herzegovina*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/a669e5f3-en>
- Hooley, T., Watts, A. G., Sultana, R. G., & Neary, S. (2013). The “Blueprint” framework for career management skills: A critical exploration. *British Journal of Guidance & Counselling*, 41(2), 117–131.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Law, B. (1996). A career-learning theory. In A. G. Watts, B. Law, J. Killeen, J. M. Kidd, & R. Hawthorn, *Rethinking careers education and guidance: Theory, policy and practice* (pp. 46–71). Routledge.
- Law, B., & Watts, A. G. (1977). *Schools, careers and community: A study of some approaches to careers education in schools*. Church Information Office.
- Moon, J. A. (2004). *A handbook of reflective and experiential learning: Theory and practice*. RoutledgeFalmer.
- Pool, L. D., & Sewell, P. (2007). *The key to employability: Developing a practical model of graduate employability*. Education + Training.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.
- Sultana, R. G. (2018). *Enhancing the quality of career guidance in secondary schools: A handbook*. Pluriversum.
- Sultana, R. G. (2011). *Learning career management skills in Europe: A critical review*. Journal of Education and Work.
- <https://euroguidance.gov.mt/wp-content/uploads/2021/05/Career-learning-and-development.pdf>
- https://www.oecd.org/en/publications/a-second-career-in-teaching_37722003-en.html
- <https://www.etf.europa.eu/en/what-we-do/career-guidance>
- https://marcr.net/for-career-professionals-and-learners/career_theories_a_to_z/dots-model/
- https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2026/07/a-second-career-in-teaching_4b585438/37722003-en.pdf

- <https://www.oecd.org/en/search.html?orderBy=mostRelevant&page=0&facetTags=oecd-countries%3Abih%2Coecd-languages%3Aen>
- <https://bildungskooperation.oead.at/de/inhaltliche-schwerpunkte/einfuehrung-neuer-lehr-und-lernstrategien>
- https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/Pages/Osnovno_obrazovanje.aspx